

avdekker vesentlige mangler ved internkontrollen, og disse forholdene ikke er reflektert i selskapets risikovurdering, fremstår ikke foretakets risikovurderingsprosess som dekkende. Revisor kan da måtte gjøre nærmere undersøkelser med tanke på risikovurderingsprosessen til foretaket ut over kravene til å kommunisere mangler i internkontrollen til ledelsen som følger av ISA 265.7–11 og vurdering med hensyn til revisjonen. Er det vurdert tiltak? Er de satt i verk? Det må avklares om forholdene er vurdert mot risikovurderingen, slik at prosessen synes å være holdbar, selv om det ikke er reflektert i den årlige rapporten. Det må gis tilbakemelding til klienten når slike forhold er avdekket, eller det er andre avvik fra krav i forskriften. Revisor må ta forholdene opp i nummerert brev, og det bør gis frist for retting.

Følger for bekreftelsen og revisors beretning

Forholdet til finanstilsynsloven § 3a

Dersom revisor kommer til at han eller hun ikke kan bekrefte at det er gjennomført en prosess eller at styret reelt sett ikke har tatt stilling til dette, må revisor avgi avvikende attestasjonsuttalelse etter ISAE 3000 eller ikke avgi den overhode. Videre må det vurderes rapportering til Finanstilsynet etter finanstilsynsloven § 3a. Etter bestemmelsen plikter revisor for foretak under tilsyn straks å rapportere til Finanstilsynet forhold som revisor får kjennskap til under revisjonen, som kan innebære en overtredelse av bestemmelser som regulerer foretakets virksomhet dersom overtredelsen kan medføre tilbakekall av foretakets tillatelse til å drive virksomhet. Det skal ikke rapporteres til Finanstilsynet ved

enhver mangel i oppfyllelsen av kravene i risikostyringsforskriften. Samtidig er det ikke revisors oppgave å vurdere om foretaket bør fratas sin tillatelse. Revisor må anvende skjønn og vurdere om det vil være av tilsynsmessig betydning for Finanstilsynet å bli gjort oppmerksom på manglene. Påpekte mangler som ikke utbedres, bør normalt rapporteres selv om overtredelsen ikke er så alvorlig.

Forholdet vil også kunne få følger for revisjonsberetningen, under avsnittet «Andre forhold», dette må vurderes av revisor etter ISA 706.8. Dersom forholdet ikke rettes, må revisor også vurdere å trekke seg etter revl. § 7–1.

Arv og generasjonsskifte i familieeide bedrifter

Artikkelen tar for seg generasjonsskifte i familier hvor det drives økonomisk virksomhet, med hovedfokus på virksomhet som drives i aksjeselskaps form. Generasjonsskifte i jordbruksvirksomhet, samt overdragelse av bolig- og fritidseiendommer omhandles ikke.

Advokat
Bjørn-Olav Johansen
Partner Deloitte Advokatfirma

Advokat
Martin Øksenholt
Senior Manager Deloitte Advokatfirma

Advokatfullmektig
Ida Hamre Høyendaht
Deloitte Advokatfirma

Generasjonsskifte i bedrifter kan skje både mens senior fremdeles lever eller ved seniors bortgang. Gjennomføring av et generasjonsskifte som skjer etter seniors død, altså ved arv, byr på en rekke særskilte spørsmål knyttet til arvelovens regler. Nedfor vil vi ta for oss noen av de mest sentrale arverettslige begrensningene man som senior må ta i betraktning. Videre vil artikkelen ta for seg de sentrale skatterettslige problemstillingene, samt de mulighetene som finnes i regelverket.

Det er lurt å ha de arverettslige problemstillingene i tankene i kombinasjon med et ønske om å gjennomføre generasjonsskifte

i live. Selv om man har for øye å gjennomføre generasjonsskifte i live bør man, for tilfellet av et uventet dødsfall, så langt det lar seg gjøre tilrettelegge situasjonen og foreta nødvendige disposisjoner som kan lette gjennomføringen av generasjonsskifte ved seniors eventuelle uventede bortgang.

Hvem, når, hvordan?

Familieeide bedrifter vil før eller senere stå overfor problemstillingen om hvem i neste generasjon som skal overta. Et annet spørsmål vil være: Når skal bedriften overføres til neste generasjon? Denne siste problemstillingen vil også være avhengig av spørs-

målet om hvordan overføring skal finne sted, dvs. hvilken fremgangsmåte balanse- rer de kryssende hensyn på en fornuftig og akseptabel måte for alle involverte. Når man skal besvare problemstillingene, må hensynet til bedriften som sådan ivaretas; hvem i neste generasjon har evner, interesser, kapasitet og ønske om å videreføre og utvikle det seniorgenerasjonen har skapt. I tillegg har problemstillingen en familær side; alle deler av familien skal kunne oppleve løsningen som rettferdig.

En del av avgjørelsene vil den enkelte familie selv måtte finne ut av, men for en del spørsmål vil det kunne være formålstjenlig å ha noen utenforstående, profesjonelle som kan gi innspill til løsninger som det er vanskelig å komme opp med selv. Det finnes firmaer som har en egen metodikk for fasilitering og rådgivning i slike prosesser. Generasjonsskifte har både en «hard» (jus og økonomi) og en «myk» (fasilitering) side. Vi vil i denne artikkelen hovedsakelig fokusere på den «harde» siden, og da primært mot de juridiske aspektene.

Både bedrifter, familier og de enkelte medlemmene av familier er ulike. Spørsmålet om hvem som bør, eller skal overta bedriften, er det derfor vanskelig å si noe generelt om. Avgjørelsen må tas ut fra forretningsmessige vurderinger, men også slik at familiefreden ivaretas. For noen vil det kanskje være ønskelig at flere i juniorgenerasjonen overtar bedriften sammen, eventuelt kan man etter nærmere vurdering komme til at ingen skal overta – hva gjør man da?

Uavhengig av hvem i familien som skal overta, vil det være fornuftig å ha en formening både om når overdragelsen skal skje, og ikke minst hvordan dette skal skje.

Eksempelvis forekommer det at en av arvingene, som er aktiv i familiebedriften, har overtatt en god del av eierskapet til bedriften, med sine søsken i diverse minoritetsposisjoner, uten at disse deltar aktivt i familieforetagendet. Dette kan oppleves som utfordrende, både for senior, men ikke minst også for de passive søsknene og den aktive broren eller søsteren. Ofte ønsker senior å dele sine verdier likt mellom sine arvinger, men i en slik situasjon, hvor kun en av arvingene er aktiv i virksomheten, vil incitamentet for å legge ned den ekstrainsatsen som kreves for å utvikle virksomheten videre, ikke være til stede i tilstrekkelig grad for den som er

tiltenkt lederposisjonen i juniorgenerasjonen. Ofte vil det da være ønskelig at en av arvingene overtar virksomheten i sin helhet. I en slik situasjon må hensynet til rettferdighet i familien (alle skal få sin rettferdige del av kaken), veies mot muligheten for at rette arving overtar virksomheten på en fornuftig måte.

Arverettslige rammebetingelser

De juridiske rammene som både selskaps- og skattelovgivningen setter, vil både kunne oppleves som muligheter og hindringer i slike prosesser. I så henseende vil også arvelovgivningen være relevant, så lenge generasjonsskifte ikke er gjennomført før seniors bortgang.

Hovedregelen er at senior, så lenge han eller hun lever, kan disponere formuen sin fritt. Senior kan dermed gi familiebedriften til ett eller flere av barna, på samme måte som andre eiendeler og verdier. Det er ikke et krav om at alle barna må få like mye.

Derimot, hvis generasjonsskiftet gjennomføres ved seniors død, står de arverettslige spørsmålene sentralt. De arverettslige begrensningene unngås imidlertid når overføringen skjer som en livsdisposisjon.¹ De arverettslige reglene og begrensningene har derfor størst betydning ved uventede dødsfall.

Tidligere ble arvingen belastet med arveavgift, men fjerningen av denne avgiften fra 2014 har åpnet for at man ved generasjonsskifter kan gjennomføre dette uten massiv avgiftsplanlegging. Tidligere ble juniorgenerasjonen tilgodesett med aksjer i familieselskapet unaturlig tidlig, og motivasjonen var ofte å spare arveavgift på et senere tidspunkt. Uten arveavgiften, kan tidspunktet for generasjonsskifte nå i mye større grad gjennomføres på et tidspunkt som føles naturlig både for senior- og juniorgenerasjonen.

Ved seniors bortgang, eller ved testament, vil arvelovens regler om livsarvingenes pliktdelsarv, gjenlevende ektefelles rett til arv, samt gjenlevendes rett til å overta boet

uskiftet, være bestemmende for seniors bestemmelsesrett.

Livsarvinger pliktdelsarv

At senior har eller etterlater seg barn, er den mest sentrale begrensningen i seniors bestemmelsesrett i forhold til hans eller hennes egne livsarvinger (dvs. barn, barnebarn, oldebarn osv.). Livsarvinger har etter arveloven § 29 rett til 2/3 av arvelaters formue. Denne retten kan imidlertid begrenses til én million kroner pr. barns linje, likevel slik at grensen for en fjernere livsarving er minst 200 000 kr. Muligheten til å begrense én eller flere livsarvingers pliktdel til én million kroner kommer som hovedregel først til anvendelse når 2/3 av formuen er mer enn én million pr. livsarving. Når 2/3 av den totale formuen er under 1 million kroner pr. livsarving, er pliktdelen alltid 2/3 av arvelaters totale formue.

Pliktdelen kan ikke fravikes ved testament, og legger således bånd på hva senior kan bestemme om hva som skal skje etter hans eller hennes bortgang.

Det bør nevnes at arveloven § 33 åpner for en viss adgang til å fravike pliktdelsreglene ved overføring av næringsvirksomhet. Denne adgangen er imidlertid snever, og kommenteres derfor ikke noe ytterligere.

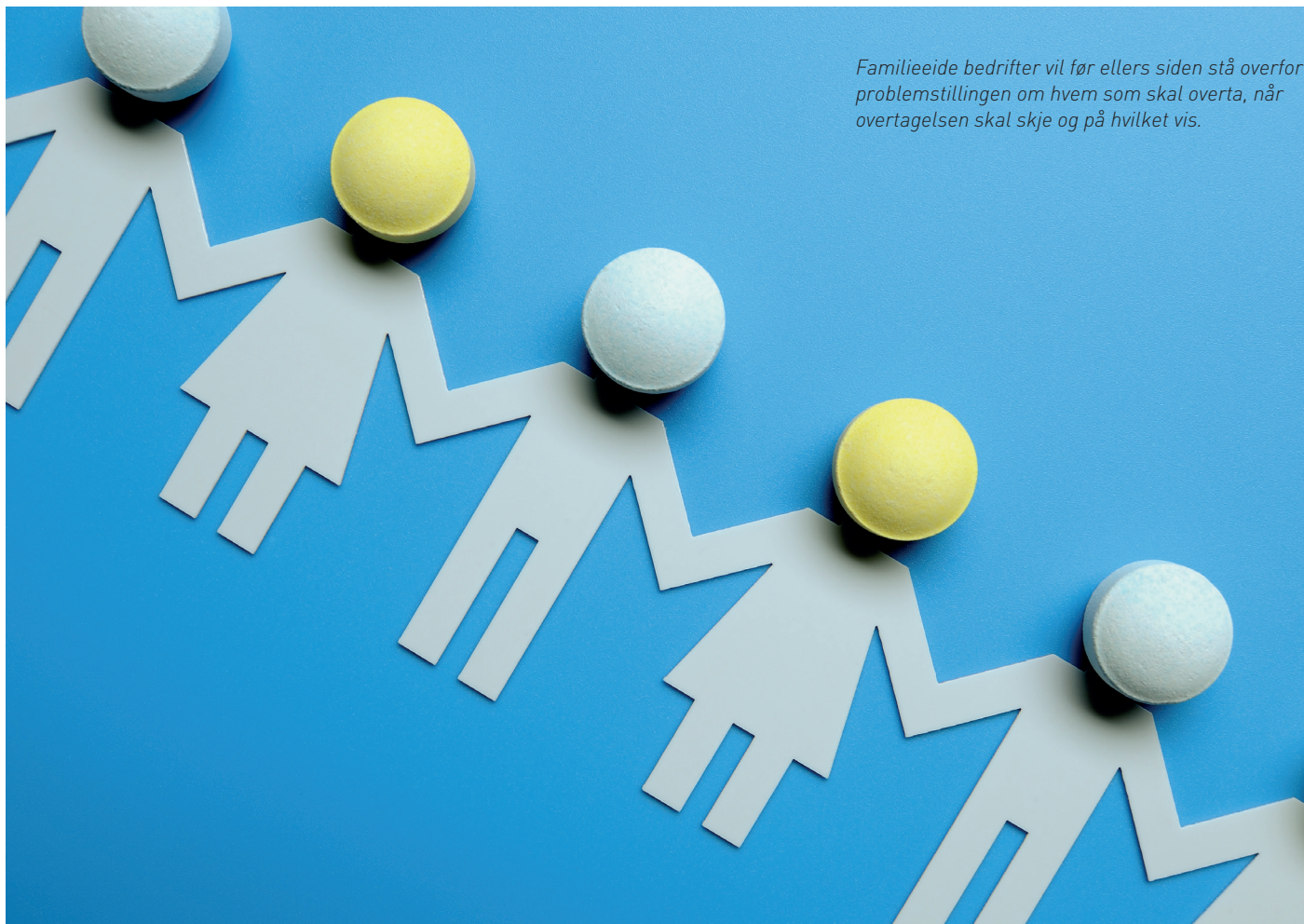
Ektefelles arverett og rett til å overta boet uskiftet

Når senior har eller etterlater seg ektefelle, vil også dennes rettigheter kunne legge begrensninger på seniors bestemmelsesrett.

Muligheten til å begrense én eller flere livsarvingers pliktdel til én million kroner kommer som hovedregel først til anvendelse når 2/3 av formuen er mer enn én million pr. livsarving.

¹ Grensen mellom livs- og dødsdisposisjoner kan her bli viktig. Denne grensdragningen er imidlertid komplisert, og er omfattende nok til å være gjenstand for en egen artikkel. Kort oppsummert vil en disposisjon være en dødsdisposisjon dersom den gjøres mens arvelater er på dødsleie eller dersom disposisjonen ikke er ment å oppfylles for etter hans/hennes død. For dødsdisposisjoner kommer arvelovens regler og begrensninger til anvendelse.

Familieide bedrifter vil før ellers siden stå overfor problemstillingen om hvem som skal overta, når overtagelsen skal skje og på hvilket vis.

Ektefellen har etter arveloven § 6 rett til 1/4 av arvelaters formue.² Denne retten kan imidlertid begrenses til fire ganger folketrygdens grunnbeløp (minstearven)³ ved bestemmelse om dette i testament, forutsatt at ektefellen har fått kunnskap om dette før arvelaters død. Folketrygdens grunnbeløp (1 G) pr. 1.5.2016 = kr 92 576.

Videre har også ektefellen rett til å overta boet uskiftet. Dette innebærer at ektefellen ikke behøver å skifte med arvelaters øvrige arvinger, men utsetter skiftet til et senere tidspunkt (vanligvis ved gjenlevendes egen død). Ektefellen blir da sittende med alt av avdødes midler, og kan selv råde over dette i levende live, med visse begrensninger.⁴

En ektefelles rett til å overta boet uskiftet kan ikke begrenses ved testament. Den

² Når arvelater ikke etterlater seg livsarvinger, har ektefellen rett til 1/2 av formuen.

³ Minstearven er 6 G når arvelater ikke etterlater seg livsarvinger.

⁴ Gjenlevende kan ikke gi bort fast eiendom eller gi gaver som står i misforhold til boets størrelse, jf. arveloven § 19. Bestemmelsen omfatter også gavesalg. For fast eiendom er regelen absolutt, mens for øvrige gaver er det etter praksis satt en grense på rundt 20 % av boet.

gjenlevende ektefellen har imidlertid ikke rett til å sitte i uskifte med avdødes særreie-midler. Ektefellene kan derfor avtale, ved ektepakt⁵, at det de eier, eller noe av det, er vedkommendes særreie.

Skatteposisjoner – må klarlegges og tilpasses

Familievirksomheter eies i all hovedsak gjennom aksjeselskap, og videre fremstilling tar derfor utgangspunkt i generasjons-skifter knyttet til aksjeselskap.

Aksjer i samme selskap kan ha ulik verdi for eieren. Dette vil gjelde både for senior og junior. Dette skyldes blant annet at skatteposisjoner følger den enkelte aksje. Aksjer med høy inngangsverdi har et tilsvarende høyt skjermingsgrunnlag, og motsatt. Størrelsen på skjermingsgrunnlaget er igjen avgjørende for hvor stor del av inntekten tilhørende den enkelte aksje som er skjermet for beskatning – skattefri

⁵ En ektepakt er en avtale som må gjøres etter bestemte formkrav, jf. ekteskapsloven § 54. Blant annet må avtalen skrives under av to vitner, som er til stede sammen med ektefellene, og ektefellene må skrive under eller vedkjenne seg sine underskrifter i nærvær av vitnene.

for eieren, enten ved utbytte, eller ved eventuell realisasjon – beskatning av eierinntekt.

Disse konsekvensene er det viktig å være seg bevisst ved overdragelse av aksjer til juniorgenerasjonen.

Arving eller gavemottaker overtar skatteposisjonene fra giver/arvelater. Overdragelse av formuesgjenstander fra senior- til junior medfører i all hovedsak at junior overtar seniors skatteposisjoner for de formuesverdiene som overtas: hovedregelen er at slike overdragelser fra senior til junior skjer til skattemessig kontinuitet jf. skatteloven § 9–7. Dette betyr at den latente skatten på de enkelte aksjene som overdras, må vurderes og inkluderes i regnestykket ved fordelingen mellom arvingene.

Dette kompliseres ved at skatteloven operer med et FIFU-prinsipp (først inn, først ut). Prinsippet følger av skatteloven § 10–36 og gjelder også ved gaver. Dette innebærer at de aksjene som er ervervet først (først inn), anses for å være de

aksjene som er realisert først (først ut). Ved planlegging er det likevel mulig å få til gode og fornuftige løsninger. Prinsippet gjelder kun innenfor den samme aksjeklassen, og det er derfor fullt mulig å etablere flere aksjeklasser som kan benyttes for å få fordelingen fornuftig og korrekt. Aksjer med noenlunde like skatteposisjoner kan legges i samme aksjeklasse, og deretter fordeles til barna.

Gaver eller arv til barn under 18 år

Ved gjennomføring av generasjonsskifte hvor én eller flere arvinger er under 18 år, er det viktig å ikke glemme vergemålslovens regler om forvaltning av mindreåriges midler.

Mindreåriges midler forvaltes som hovedregel av vergen, som for mindreårige normalt er den som har foreldreansvaret. For finansielle eiendeler, herunder aksjer, bestemmer imidlertid vergemålsloven § 48 at midlene skal forvaltes av Fylkesmannen, med mindre noe annet følger av lov eller

annen gyldig bestemmelse. Barnas samlede midler må overstige to ganger folketrygdens grunnbeløp for at denne bestemmelsen kommer til anvendelse, jf. vergemålsforskriften § 26.

Giver eller arvelater har imidlertid anledning til å fravike denne ordningen, og kan ved gave eller testament bestemme at gave eller arv som tilfaller en person under 18 år, skal forvaltes eller brukes på en bestemt måte, jf. vergemålsloven § 95. Giverens bestemmelse må være skriftlig og datert. En slik bestemmelse fra giver eller arvelater må være truffet senest ved gavens oppfyllelse eller fremgå av testamentet.

For å unngå at Fylkesmannen trer inn som forvalter, og eventuelt får «stemmerett» i familiebedriften, frem til barnet er myndig, må senior, enten i gavebrev eller i testament, bestemme hvem som skal tre inn som forvalter av midlene.

Behov for fremtidsfullmakt?

Med ikrafttredelsen av vergemålsloven i juli 2013 ble det lovfestet et regelsett om såkalte «fremtidsfullmakter». En fremtidsfullmakt gir fullmaktsgiveren adgang til å bestemme hva som skal skje dersom «fullmaktsgiveren på grunn av sinnslidelse, herunder demens, eller alvorlig svekket helbred ikke lenger er i stand til å ivareta sine interesser», jf. vergemålsloven § 78.

Før vergemålsloven trådte i kraft, var det et uavklart spørsmål i norsk rett om det var adgang til å opprette slike fullmakter, altså fullmakter som får virkning (også) etter at fullmaktsgiver selv ikke lenger er i stand til å foreta de handlingene som omfattes av fullmakten. Med de nye reglene i vergemålsloven ble dette avklart. Det stilles imidlertid strenge formkrav ved opprettelse av slike fullmakter for at fullmakten skal være gyldig. Formkravene er i all hovedsak lik som ved opprettelse av testamenter.⁶

⁶ Blant annet må fullmakten gjøres skriftlig med to vitner som er til stede sammen og vet at dokumentet skal være en fremtidsfullmakt. Mens vitnene er til stede, skal

Bli medlem!

For at vi skal lykkes, er det viktig at vi er mange.

Bli medlem - enten du jobber innen revisjon, regnskapsføring eller andre bransjer. Hvilke fordeler har du av medlemskap i Revisorforeningen?

- Gode og billige forsikringsordninger – både for deg personlig og ev. firma
- Gunstig helseforsikring – kan tegnes for medlem, ektefelle/samboer og barn
- Faglig spørretjeneste på nett – høy relevans for alle, uansett stilling
- Omfattende faglig informasjon på nett innen de mest sentrale fagområdene. Utvidet tilgang for medlemmer.
- Holder deg oppdatert – gode rabatter på kurs, bøker og tidsskrifter
- Elektroniske nyhetsbrev – flere artikler kun for medlemmer
- Tips til drift av virksomhet
- Andre fordeler: Telefonavtaler, gode betingelser på elektroniske oppslagsverk mv.

Ved å benytte noen av fordelene er kostnadene ved medlemskapet raskt spart inn. Hvorfor vente? Meld deg inn i dag!

Sammen er vi sterke!

revisorforeningen

Fremtidsfullmakter er meget praktiske, og gir fullmaktsgiveren mulighet til å bestemme hva som skal skje frem i tid når en selv eventuelt ikke lenger er i stand til det, men før en faller bort ved død. Bestemmelsene om fremtidsfullmakter i vergemålsloven lovfester i praksis to ulike former for fremtidsfullmakter. For det første en vanlig fullmakt (en fullmakt hvor fullmaktsgiveren fremdeles er i stand til å ivareta sine interesser) i kombinasjon med bestemmelser som først får virkning etter at fullmaktsgiveren ikke er i stand til å ivareta sine interesser. For det andre en ren fremtidsfullmakt, som kun inneholder bestemmelser som først får virkning etter at fullmaktsgiveren ikke lenger har handleevnen i behold.

Fullmaktsgiveren kan i fullmakten bestemme hvem som skal være fullmektig og hva fullmakten skal omfatte. Fullmakten kan omfatte både økonomiske og personlige forhold. Fullmaktsgiveren kan også legge føringer og gi instruksjoner mht. hvordan fullmektigen skal disponere. Typiske temaer som senior bør tenke over dersom det vurderes å skrive en fremtidsfullmakt, er organisering av familiebedriften, disponering av bankkonti og verdipapirer, utdeling av gaver/eiendeler/aksjer m.m. Vergemålsloven setter for øvrig visse begrensninger for hvilke kompetanser som kan omfattes av fremtidsfullmakten.⁷

I forhold til behovet for fremtidsfullmakt(er) ved generasjonsskifter må dette stilles på lik linje som behovet for testament – for det tilfellet at det skulle skje noe uventet med senior, som gjør at han eller hun ikke lenger vil være i stand til å ivareta sine interesser (mister handleevnen), eksempelvis ved akutt sykdom eller ulykke, som ikke fører til død.

Ulike virkemidler i et generasjonsskifte

Bruk av aksjeklasser

Bruk av aksjeklasser brukes også ofte for å ivareta andre formål. Blant annet kan dette benyttes slik at senior kan beholde kontrollen i selskapet. Dette gjøres ved at det vedtektsfestes differensierte stemmerettigheter på de ulike aksjeklassene. Typisk vil

en senior da kunne beholde kontrollen over selskapet gjennom eierskap til aksjene i klassen med tyngst stemmerettigheter.

Dette kan eventuelt også kombineres med ulike utbytterettigheter, men vi minner om at retten til utbytte som utgangspunkt ikke kan skilles fra eierretten for lenger tid enn to år, jf. aksjeloven § 8–3(2). Dog er det åpning for å avtale skjevdeling av utbytte, og både utbyttebegrensning og skjevdeling av utbytte kan benyttes ved et generasjonsskifte. Dette kan typisk brukes der det er viktig å ivareta seniors fremtidige økonomiske muligheter og stilling, men også i andre situasjoner.

Bruk av holdingstruktur

Et virkemiddel for å ivareta de kryssende hensynene som gjør seg gjeldende mellom ulike familiemedlemmer i slike familieselskaper, kan være etablering av holdingstruktur. Ofte vil ulike generasjoner, og ulike eiere til et familieselskap, ha ulike behov for utbytte. Noen ønsker å få ut midler for å finansiere private utgifter, som hus og hjem – typisk den yngre generasjonen. Andre ønsker kanskje å få ut midler for å realisere sine ønsker og drømmer – reiser og feriebolig i Spania. Atter andre har tilstrekkelig med private midler, og ønsker å reinvestere overskuddet fra familieforetaket i nye prosjekter.

Disse ulike hensynene kan med dagens regler – aksjonærmodellen – vanskeliggjøre enighet om hvor mye som eksempelvis skal tas ut som utbytte – slikt utbytte vil jo som utgangspunkt bli gjenstand for beskatning for den enkelte personlige aksjonær. Dette forsterkes av skattereformens bruk av oppjusteringsfaktor for eierinntekter i aksjonærmodellen.

Gjennom etablering av en holdingstruktur, kan de ulike familiemedlemmenes kryssende behov for utdeling av overskudd balanseres og hensyntas. I en slik struktur vil man ikke lenger være avhengig av å vurdere og balansere eventuell beskatning på personlig hånd for de enkelte eierne. Utbytte fra familievirksomheten vil i all hovedsak være skattefri opp til de enkeltes personlige holdingselskaper. Dog vil 3 %⁸ av utbytte opp til disse holdingselskapene skattlegges i det enkelte holdingselskapet, jf. skatteloven § 2–38(6). Videre uttak fra det enkelte personlige holdingselskapet kan deretter bestemmes konkret av den enkelte eieren. Det er først ved slik utde-

ling at utbytte blir skattlagt på personlig hånd som eierinntekt.

Videre vil etablering av holdingstrukturer kunne være et effektivt virkemiddel for å oppnå en hensiktsmessig finansiering og fordeling av aktiva/fordringsstrukturer.

En tilleggs effekt av etablering av holdingstruktur for både seniorgenerasjonen og de enkelte arvingene, vil være at også overdragelser av aksjer i familievirksomheten mellom de personlige holdingselskapene vil kunne gjøres skattefritt gjennom fritaksmetoden. Slik kan også modellen i seg selv være et virkemiddel i generasjonsskiftet.

Hensynet til senior

Ofte vil også senior kunne ha behov for å sikre sin fremtidige likviditet. Dette kan gjøres på forskjellige måter. Her kan jo ordinær lønn eller pensjon benyttes, men også likviditetsstrømmene og eventuelle fordringsstrukturer.

Senior kan sitte igjen med en eierpost og slik ta del i fremtidig overskudd gjennom utbytteutdelinger. Her kan det som nevnt også avtales eventuell skjevdeling av utbytte eller fortrinnsrett til utbytte.

Eventuelt kan senior overdra aksjene sine til den yngre generasjonen. I en holdingmodell vil senior kunne velge om dette skal skje gjennom overdragelse av aksjer i holdingselskapet. Slik overdragelse vil skje med beskatning av senior gjennom aksjonærmodellen. Eventuelt kan senior velge å la sitt holdingselskap overdra aksjer i sitt underliggende driftselskap. En slik overdragelse vil skje i fritaksmetoden. Fordelen her er at dette som utgangspunkt ikke vil utløse noen beskatning i seniors holdingselskap. På denne måten kan senior selv velge om beskatningen skal skje umiddelbart, eventuelt utsettes til det er behov for å ta midlene ut til personlig bruk.

Løsningen kan selvsagt også kombineres med eventuelle gavesalg. Også ved slike gavesalg er det viktig å vurdere eventuelle skattemessige konsekvenser, herunder eventuell uttaksbeskatning av senior, jf. skatteloven § 5–2.

Tilrettelegge for at det er mulig å ta over for junior

Hensynet til senior, må selvsagt vektes mot hensynet til junior som skal ta over (og eventuelt de øvrige arvingene).

fullmaktsgiveren skrive under dokumentet eller vedkjenne seg sin underskrift, og vitnene skal skrive under mens fullmaktsgiveren er til stede, jf. vgml. § 81.

⁷ Kompetansen til å stemme ved valg, inngå ekteskap, erkjenne farskap, samtykke til donasjon av organer, opprette eller tilbakekalle testament eller samtykke til tvang og kompetansen i andre særlig personlige forhold kan ikke omfattes av fullmakten uten særskilt hjemmel i lov.

⁸ Med 24 % skatt på alminnelig inntekt blir effektiv skattesats 0,72 %.

Mens noen ønsker å reinvestere overskuddet fra familieforetaket i nye prosjekter, kan andre ønske å få ut midler for å realisere sitt ønske om reiser og feriebolig i Spania.

På samme måte som senior kan velge om det er aksjene i holding eller de underliggende aksjene i familieforetagendet som overdras, vil junior kunne velge om det er ønskelig å overta aksjene personlig eller om det er juniors eget holdingselskap som skal overta. Avgjørelsen må veies mot juniors likviditetssituasjon.

Dersom junior overtar aksjene personlig, kan disse deretter eventuelt benyttes som tingsinnskudd i juniors holdingselskap. Et slikt tingsinnskudd vil gi junior en tilsvarende økning av inngangsverdi og skjermingsgrunnlag. Eventuelt kan junior velge å la sitt eget holdingselskap overta aksjene i driftsselskapet direkte.

Slik overdragelse kan ut fra omstendighetene skje til full pris, eventuelt ved bruk av kjøpskreditt. Her vil man kunne inngå avtaler som gjør det mulig for junior å kjøpe aksjene til full pris, men hvor betaling skjer over flere år. På denne måten vil muligheter og risiko kunne håndteres og fordeles på en fornuftig måte, som er spesialtilpasset den enkelte situasjonen.

Dersom det er flere arvinger, vil denne metodikken også kunne benyttes til å la den aktive junioren kjøpe ut sine passive søsken. Ved fastsetting av prisen vil man også kunne legge inn ulike variabler, som videresalgs klausuler med trinnerskler innenfor valgte tidsfrister, som innebærer at den aktive junioren ut fra ulike kriterier skal dele eventuell fremtidig ekstern salgsgjavnst med sine medarbeidere.

Uansett metodikk som anvendes vil det være maktpåliggende å vurdere de ulike skattemessige konsekvensene for alle skatteobjektene, dvs. både for senior og seniors holdingselskap, og ikke minst for junior med tilhørende holdingselskap. Ved disse vurderingene er det som nevnt viktig å ikke bare vurdere de ulike skatteposisjonene for aksjene, men at man også sørger for å ivareta de positive skatteposisjonene som eksisterer i familievirksomheten.

Et forenklet eksempel til illustrasjon av noen av problemstillingene

Mor og far eier sammen et holdingselskap med diverse datterselskaper som har en virkelig verdi på MNOK 40. Virksomheten har derimot ikke likvide midler og det har heller ikke foreldrene. De har to barn.

Familien er enige om at virksomheten skal beholdes i familien. B ønsker ikke å involvere seg i virksomheten og ønsker at A skal overta og videreføre denne. Foreldrene ønsker å gi fra seg eierskapet til A, men ønsker samtidig å kompensere B for at A skal overta virksomheten. Samtidig er de enige i at A skal få kompensasjon for det hun påtar seg av risiko og de kravene til aktivitet som følger med virksomheten.

Noen data om holdingselskapet til foreldrene:

- 100 aksjer i selskapet, fordelt med 50 på mor og 50 på far
- Skattemessig innbetalt kapital og inngangsverdi for aksjene er lik, og likt fordelt mellom foreldrene. 20 aksjer har høy inngangsverdi og 80 har lav verdi
- Selskapets virkelige verdi er MNOK 40
- Datterselskapene har fri EK på ca. MNOK 10 og kontantstrømmer fra operasjonelle aktiviteter som gjør det mulig å dele ut et årlig utbytte opp til Holdingselskapet på +/- 1,5 MNOK

Som kompensasjon for at A overtar eierskap til familievirksomheten, blir familien enige om at B skal motta kontanter/ verdier tilsvarende MNOK 15.⁹ Hverken foreldrene eller A har midler til å løse ut B, og det er ikke ønskelig å benytte ekstern finansiering.

Hvis man ikke får gjennomslag for ekstern finansiering, er man med andre ord avhengig av å kunne finansiere utløsningen av B over drift. I et gitt tilfelle som dette, vil det kunne avstedkomme følgende løsningsforslag:

- Gitt at ikke foreldrene skal ha noen årlig pensjon/utbytte, vil de kunne overføre alle sine aksjer som gave til henholdsvis A og B.
- Foreldrene overfører aksjene i holding i gave til barna, A og B.
- Gavene overføres som gave, slik at det ikke utløses skatt på avgivernes/foreldrenes hånd.
- B mottar aksjer tilsvarende virkelig verdi på MNOK 15. Det er enighet om at B skal motta aksjene med høy inngangsverdi og innbetalt kapital.
- A mottar de resterende aksjene.
- Deretter fisjoneres holdingselskapet, slik at B mottar vederlagsaksjer i det utfisjonerte selskapet tilsvarende sine aksjer i holdingselskapet før fisjon (MNOK 15).

- Det som fisjoneres ut er en fordring tilsvarende MNOK 15 mot holdingselskapet som A etter fisjonen blir sittende som eiere i.
- Som en effekt av fisjonen blir A og B sittende med hvert sitt holdingselskap.
- Det etableres sikkerhet for gjelden, og holdingselskapet til A forplikter seg til å nedbetale sin gjeld til det utfisjonerte selskapet til B over fem år. Dette kan gjøres etter følgende modell:
  - År 1 deles det ut et utbytte på MNOK 9 fra datterselskapene til holdingselskapet til A, som i sin helhet benyttes som nedbetaling av gjelden til holdingselskapet til B
  - Deretter deles ut et utbytte på MNOK 1,5 pr. år fra år 2 til og med år 5 som også i sin helhet benyttes til å innfri gjelden til holdingselskapet til B
  - Samlet har da B ved sitt holdingselskap mottatt de avtalte 15 MNOK, og uten ekstern finansiering.
  - B må «tåle» en viss utsettelse med hele betalingen, men samtidig sikrer man A et stramt, men godt regime for å kunne overta virksomhetene.
  - Det må utarbeides et særskilt avtalekompleks som sikrer gjennomføring i detalj, samt regulerer betalingsforpliktelsen mellom selskapene.

Løsningen medfører at A og B ikke overtar like store verdier, men gjør det mulig for A å overta familievirksomheten ved å finansiere hele utløsningssummen over drift. Dog gis ikke A mulighet til å ta ut noe utbytte til seg personlig de nærmeste årene. Overskuddet i virksomheten benyttes til å kompensere B for at A har overtatt familievirksomheten. De nærmeste årene vil B gjennom sitt eget selskap gis mulighet til å reinvestere midlene fra fordringen, og kan velge å ta ut det som er ønskelig til privat bruk. B har høy inngangsverdi og skjermingsgrunnlag for sine aksjer.

Løsningen gjennomføres uten beskatning. Beskatning finner først sted ved utbytte fra de respektive holdingselskapene til A og B, etter at skjermingsgrunnlaget er benyttet.

⁹ En kontrantrabbt på mellom 20–25 % er vanlig i slike transaksjoner.